

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2548

· รายงานวิจัย

วัฒนธรรมดนตรีไทย ภาคอีสานเหนือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
โดย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชำคม พรประสิทธิ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. 2548

รายงานวิจัย

วัฒนธรรมดนตรีไทย ภาคอีสานเหนือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
โดย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.บุษกร สำโรงทอง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปกรณ์ รอดช้างเผื่อน

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภัทรวดี ภูษฎาภิรมย์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ขำคม พรประสิทธิ์

Abstract

The research aims to explain music culture of the upper northeastern Isan region of Thailand in relation to the history, transmission and belief, performance methods, and the process of instrument making and its quality. The scope of the research encompasses the upper part of northeastern region which includes fifteen provinces.

The research findings show that the development of northeastern Isan music is part of the "Hed 12 Klong 14" tradition, which has been the way of life of Isan people. The major change influencing the development of northeastern Isan music was caused by National Economic and Social Development Plans, which aimed to expand the basic structure and communication. The advancement of transportation and communication had made way for other values to be introduced and integrated into Isan communities. The development of northeastern Isan music is an ongoing process as long as the entertainment business constantly incorporates and appropriates Isan music, and the government sectors continue to promote the "Hed 12 Klong 14" tradition as part of Isan tradition.

With regard to Isan's music transmission and its belief, Isan music has been transmitted from generation to generation by memorization. Lessons always took place at the teacher's home. Thus, teachers and students develop close relationships. The artists also pass down the revered tradition of paying homage to teachers as a significant ritual to the younger generations of students. At present, this ritual is still crucial to the beginning of initiating teacher-and-student relationships prior to accepting students as members of the teachers' schools. The typical offerings in this ritual reflect the beliefs of the people whom are involved. There are also some myths about spirits and gods involved with the ceremony, which are vital in ensuring a successful performance.

In analysis of performance styles and methods, the data collected from research fieldwork shows that the music culture of the upper northeastern Isan region is characterized by moh lum (a vocal performance) and wong pong lang (an ensemble consisting of ponglang, khean, pin, whote, drum, and gubgap). A moh lum singer is normally accompanied by a khean player. Moh Lum can be classified into eight categories, and there are three major musical genres for wong pong lang. Furthermore, the performance methods are continuously developed and practiced. The musicians use harmonization by extending the primary pitches of the melody to counterpart the main melody. It was also common to find that this type of harmonization also concurs with transposition of melodies from one scale to another. Musicians also use improvisation as a vehicle of self-expression in contrast to their musical inheritance. Maw lum singers used a wide range of pitches to elaborate on the lyrics. Though given different names, it was also not uncommon to find the same songs and same instruments among many groups of musicians and singers.

In conclusion, the process of constructing Isan lutes and Isan long drums among instrument makers is found to be varied dependent upon the objectives, inspirations, and personal interests: varieties reflect cultural identities of each community. While some makers emphasize the quality of sound, the others focus on the shape and physical appearance. According to the professional artist opinions on comparing the quality of sound, it is agreed that the idealistic tone quality of acoustic Isan lutes should be mellow and clear. The idealistic tone of Isan long drum should be loud enough to be heard from a long distance to ensure the transmission of sound in outdoor procession.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความช่วยเหลือจากบุคคลหลายฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนผู้เสียภาษีอากรให้กับรัฐบาล เพราะงบประมาณที่ผู้วิจัยนำมาจัดทำงานวิจัยชิ้นนี้ ได้รับจากงบประมาณแผ่นดินที่รัฐบาลจัดสรรให้กับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ที่สนับสนุนทุกท่านได้แก่ ประชาชนไทย เจ้าของทุนวิจัย ฉบับนี้ และขอขอบคุณ รศ.ดร. ชาญฉรงค์ พรุ่งโรจน์ คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์ที่สนับสนุน และช่วยผลักดันให้ผู้วิจัยรับทำงานวิจัยชิ้นนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขอขอบพระคุณสำนักวัฒนธรรม จังหวัด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู อ่างนาจเจริญ และอุดรธานี ที่ได้กรุณาให้ความช่วยเหลือประสานงานกับศิลปินในพื้นที่ให้และอำนวยความสะดวกในทุกๆด้าน ทำให้มีจำนวนศิลปินที่ได้ดำเนินการสัมภาษณ์ตามเป้าหมายที่กำหนด

งานวิจัยนี้จะเกิดขึ้น ไม่ได้หากไม่ได้รับความร่วมมือจากศิลปินทุกท่านตามที่ได้กล่าวมาแล้วไว้ในภาคผนวก ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านทั้งหลายที่ให้การต้อนรับเป็นอย่างดี ทั้งยังให้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้อย่างมาก ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณศิลปินทุกท่านด้วยความสำนึกในพระคุณยิ่ง

คณะผู้วิจัย

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทที่ 1 บทนำ	1
บทที่ 2 ประวัติและวิวัฒนาการของคนตรีไทยภาคอีสานเหนือ	7
2.1 คนตรีในวิถีชีวิตของคนอีสานเหนือ	9
2.2 วิวัฒนาการคนตรีอีสานในบริบทการเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม	19
2.2.1 การขยายเส้นทางคมนาคมกับวิวัฒนาการของคนตรีอีสาน	19
2.2.2 วิวัฒนาการจากการรับอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก	32
2.3 การแพร่หลายของคนตรีอีสานภายหลังรัฐบาลส่งเสริมคนตรีพื้นบ้าน	54
2.3.1 นโยบายรัฐบาลในการสนับสนุนคนตรีพื้นบ้าน	54
2.3.2 ธุรกิจการบันเทิงกับวิวัฒนาการของคนตรีอีสาน	69
บทที่ 3 ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการถ่ายทอดคนตรีไทย ภาคอีสานเหนือ	78
3.1 การสืบทอดความรู้คนตรีอีสานเหนือ	78
3.2 พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสืบทอด	116
3.3 สรูปและวิเคราะห์ผล	145
3.3.1 การถ่ายทอดความรู้	145
3.3.2 ความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในการถ่ายทอดความรู้	151
บทที่ 4 วัฒนธรรมการบรรเลงคนตรีไทยภาคอีสานเหนือ	162
4.1 ความเป็นมา	162
4.2 บริบทที่เกี่ยวข้อง	164
4.2.1 ความหมายของคำสำคัญ	164
4.2.2 ดำเนินเครื่องคนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ	174
4.2.3 ผญา สอข ก้อม	178
4.3 วัฒนธรรมการแสดงหมอลำ	192
4.4 ระเบียบวิธีการบรรเลงวงคนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ	237

4.4.1	วัฒนธรรมดนตรีกลุ่มจังหวัดอีสานเหนือ 14 จังหวัด	237
4.4.2	เครื่องดนตรีที่ปรากฏในพื้นที่อีสานเหนือ 14 จังหวัด	238
4.4.3	วงดนตรีที่ปรากฏในพื้นที่อีสานเหนือ 14 จังหวัด	242
4.4.4	ระบบเสียงเครื่องดนตรี	251
4.4.5	วิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีหลักและระเบียบวิธีการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้านอีสานเหนือ	270
4.4.6	ลายเพลงอีสานเหนือ	296
4.4.7	ลายเพลงวงมโหรีอีสาน	325
4.4.8	โอกาสที่ใช้ในการบรรเลงวงดนตรีพื้นบ้านและการแสดงหมอลำ	328
4.5	สรุปท้ายบท	332
บทที่ 5	การสร้างและคุณภาพเสียงของเครื่องดนตรีอีสาน	338
5.1	ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องดนตรีภาคอีสานเหนือ	338
5.2	ขั้นตอนการสร้างพิณอีสานและกลองหาง	363
5.3	การประเมินคุณภาพเสียงพิณอีสานและกลอง	434
5.4	สรุป	455
บทที่ 6	บทสรุป	459
	บรรณานุกรม	467
	ภาคผนวก	484

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย